

ДЕМОГРАФСКИ АСПЕКТИ ПРОЈЕКТОВАЊА ВЕЛИЧИНЕ МИРНОДОПСКОГ И РАТНОГ САСТАВА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

Пуковник др *Мирослав Станић*

Обзиром на то да од јасно дефинисаних безбедносних циљева и њиховог остваривања у области одбране зависи и обим ангажовања расположивог становништва за потребе изградње и ангажовања снага за одбрану у миру и рату, у димензионисању мирнодопског и ратног контингента Војске Србије неопходно је уважавати и демографске могућности земље. Циљ ове анализе јесте да подстакне озбиљнији приступ у сагледавању тих могућности. Треба имати у виду да свака стратегија одбране, поред безбедносних и демографских фактора, уважава и економске могућности земље, које битно утичу на избор најповољнијег модела оружаних снага, односно на систем њихове попуне.

*Аутор ради у Управи за стратегијско планирање

Утицај технологије на физиономију и начин вођења рата¹, крајем 19. и почетком 20. века био је знатно мањи, па је самим тим био већи интензитет ангажовања људства за потребе попуне тадашњих армија.² И поред тога што је технолошки фактор у развоју савремених оружаних снага умногоме потиснуо значај људских ресурса, ово питање ће и у будућем периоду бити актуелно, посебно у једном броју развијених земаља које имају негативну стопу раста свог становништва³. Примера ради, становништво Европе у периоду од 1980. до 1990. године повећавало се у просеку

за само 0,30% годишње, колико и становништво Србије деведесетих година, што је знатно ниже од раста светске популације која у истом

¹ Технологија је на три начина знатно изменила физиономију и начин вођења рата: (1) повећала је убојност на бојишту, (2) изменила димензије бојишта од линеарних ка нелинеарним и (3) смањила потребе у људству. (Билтен превода, ЦВНДИ, 1998 – 2000).

² Примера ради, Србија је имала висок интензитет ангажовања и губитака становништва у Првом и Другом светском рату. То ангажовање у 1914. години достиже 11% мобилисаних становника, а у 1915. години око 16% свог становништва. Црна Гора је за Први светски рат мобилисала око 14% своје популације. Међутим, тада је опремљеност војске била веома неповољна поред свих осталих специфичности у том времену, па је отуда и био тако висок проценат мобилисаног становништва. (Видети шире: Андреј Митровић, *Србија у Првом светском рату*, Београд, 1984).

³ У наредном периоду посебно у развијеним земљама, технологија и демографски потенцијал ће највећим делом утицати на смањење бројног стања њихових оружаних снага. Међутим, иако је све већа улога технологије у оквиру организационог реструктурирања снага за одбрану, тренд смањења потреба за људством, код развијених земаља и код оних које то нису, нужно се мора анализирати са становишта расположивости људских ресурса.

Снимио: Г. Станковић

периоду просечно расте 1,7% годишње⁴ (односно 2% у неразвијеним деловима света).

То значи да је током друге половине 20. века глобална експанзија броја становника дошла до пуног изражаја. У вези с тим, Robert Mc-

⁴ Брезак Душан, Становништво Југославије, Chronos, Титоград, 1991.

⁵ Richard Stutely, Guide to Economic Indicators, The Economist Newspaper (превод), Пословни дневник, MASMEDIA, 2007, Загреб.

⁶ Како опадајућа стопа раста становништва негативно утиче на националну и одбрамбену моћ Републике Србије, њено повећавање представља својеврсну одбрамбену стратегију нашег народа у циљу повећања своје националне масе, а тиме и потенцијалних могућности за популу мирнодопског и ратног састава Војске Србије. Јер, ако се рађању деце не посвети довољно пажње, можемо бити угрожени повећаним наталитетом других народа као својеврсним оружјем за овладавањем нашим народом и територијом. Имајући у виду да је за просту репродукцију становништва потребно да стопа рађања буде око 2,1 дете по жени и то да је последњих година стопа рађања у Републици Србији око 1,44 детета по жени, основни циљ наше популационе политике треба да се састоји у повећавању стопе рађања на 2,14 детета по жени (Стратегија подстицања рађања, „Службени гласник РС“, број 13/2008).

Namara, председник Светске банке седамдесетих година 20. века, упоредио је претњу од неконтролисаног раста популације с претњом од нуклеарног рата. Сада је та брига нестала, а 21. век се почео суочавати управо са супротним страхом – почетком демографског пада. Смањење броја становника у Русији и источној Европи је познато, иако се не зна у којој мери је то узело маха: број становника у Русији ће вероватно пасти за 22% у периоду од 2005. до 2050. године, а у Украјини за 43%. Сад се тај феномен увлачи и у богати свет: Јапан има све мање становника, а други, као што су Италија и Немачка, полако га следе. Чак ће опати и број становника у Кини до почетка тридесетих година, према изворима из УН, који предвиђају да ће до 2050. број становника бити мањи него што је данас, и то у 50 земаља⁵.

Према последњим пројекцијама Републичког завода за статистику, број становника Србије ће се смањивати за око 2% сваке пете године, односно 2022. године имаћемо 6,3% мање становника него данас⁶.

Земља	Број станов. (у мил.)	Бруто домаћи производ (у САД \$)		Износ војног буџета (у мил. САД \$)		Бројно стање ОС (укупно војника)		Издаци војног буџета по војнику (у САД \$)		Издаци војног буџета по становнику (у САД \$)	
		2004.	1997.	2004.	1998.	2004.	1998.	2004.	1998.	2004.	1998.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Бугарска	7,4	4.000	3.178	270	564	101.500	51.000	2.660	11.058	36	76
Француска	60,6	22.000	33.201	30.400	40.000	358.800	254.895	84.726	156.927	516	660
Грчка	10,6	12.500	19.015	3.800	4.120	168.500	163.850	22.551	25.145	358	388
Италија	58,1	20.700	28.685	17.400	17.400	298.400	191.875	58.310	90.684	300	299
Мађарска	10,0	7.000	9.926	643	1.610	43.000	32.300	14.953	49.845	64	161
Чешка	10,2	10.600	10.406	1.078	1.950	94.000	41.130	11.468	47.410	105	191
Немачка	82,4	21.900	32.472	25.800	29.700	333.500	284.500	77.361	104.394	318	360
Пољска	38,5	7.000	6.243	3.400	4.420	240.650	141.500	14.128	31.236	88	114
Румунија	22,3	4.600	3.225	900	1.510	219.650	97.200	4.097	15.535	40	67
Турска	69,6	6.000	4.322	8.200	8.480	639.000	514.850	12.832	16.471	133	121
В. Британија	60,4	20.000	35.488	37.200	41.900	210.940	201.890	168.237	207.539	634	693
Словачка	5,43	7.100	7.563	416	717	59.050	33.055	7.044	21.691	76	132
Словенија	2,0	10.900	15.783	241	511	9.000	6.550	26.777	78.015	120	255
Македонија	2,0	3.700	2.597	68	136	16.000	10.890	4.250	12.488	29	68
СРЈ/СЦГ	10,1	1.714	1.997	599	678	114.200	65.300	5.245	10.382	56	67

Снимио: Ј. Мамула

Извор: За податке у колонама бр. 2, 3, 4, 5, 6, 7 и 8 – THE MILITARY BALANCE 1998-1999. и 2005/2006. (Лондон: IISS, 1998, 2005). Подаци у осталим колонама прерачунати на основу тих података.

Табела 1. Упоредни преглед издвајања за потребе одбране у појединим европским земљама у 1998. и 2004. години

С обзиром на то да од јасно дефинисаних безбедносних циљева и њиховог остваривања у области одбране зависи и обим ангажовања расположивог становништва за потребе изградње и ангажовања снага за одбрану у миру и рату, њихово дефинисање мора уважавати и демографски критеријум димензионисања мирнодопског и ратног контингента Војске Србије. При томе, треба имати у виду да свака стратегија одбране уважава чињеницу да, поред безбедносних, технолошких и демографских фактора, уважава и економске могућности земље, које битно утичу на избор најповољнијег модела оружаних снага, односно на систем њихове попуне.

Утицај економског фактора на систем попуне, односно величину оружаних снага неке земље, који није предмет разматрања у овом чланку, најбоље се може видети из Упоредног прегледа издвајања новчаних средстава за потребе одбране у појединим европским земљама (табела 1).⁷

⁷ Све земље у наведеном прегледу које имају већи бруто домаћи производ по становнику, имају и веће апсолутне износе војног буџета и већа издвајања за одбрану по војнику и становнику. Изузетак је бивша Југославија која је имала већа издвајања за одбрану у односу на Румунију и Бугарску у 1998. години, а економске могућности су јој биле знатно мање.

Земља	Број становника, у милион.		Бројно стање оружаних снага (без војника на одслужењу војног рока)		Учешће бројног стања оружаних снага у укупном становништву, у %		Старосна граница служења у резервном саставу, у годинама		Трајање војног рока, у месецима	
	1998.	2008.	1998.	2008.	1998.	2008.	1998.	2008.	1998.	2008.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Аустрија	8,0	8,2	45.500	34.900	0,56	0,42	50-60	-	7	-
Белгија	10,1	10,4	43.700	38,6	0,43	0,37	-	-	-	-
Бугарска	8,3	7,3	101.500	40.740	1,22	0,55	55-60	-	12	9
Данска	5,2	5,5	32.100	29.550	0,61	0,53	50	-	4-12	4-12
Финска	5,1	5,2	31.700	29.300	0,62	0,56	50-60	-	6-12	6-12
Француска	58,9	64,0	358.800	352.770	0,60	0,55	-	-	10	-
Грчка	10,5	10,7	168.500	156.600	1,60	1,45	50	-	19	12
Италија	57,9	58,1	298.400	292.980	0,51	0,50	25-45	-	10	-
Мађарска	10,0	9,9	43.300	25.200	0,43	0,25	50	50	9	6
Чешка Р.	10,3	10,2	59.100	24.080	0,57	0,23	-	-	12	-
Немачка	81,1	82,4	333.500	244.320	0,41	0,29	45-60	-	10	9
Норвешка	4,4	4,6	28.900	19.100	0,65	0,41	35-60	35-60	12	12-18
Пољска	38,6	38,5	240.650	121.808	0,62	0,31	50-60	-	18	12
Португал	9,8	10,6	53.600	42.700	0,54	0,40	35	35	4-8	-
Румунија	22,5	22,2	219.650	73.200	0,97	0,32	-	-	12-18	-
Шпанија	39,2	40,5	193.950	221.750	0,49	0,54	-	-	9	-
Шведска	8,8	9,0	53.100	16.900	0,63	0,18	47	-	7-15	7-15
Турска	62,6	71,9	639.000	510.600	1,02	0,71	41	-	18	15
В. Британија	58,6	60,9	210.940	160.280	0,35	0,26	-	-	-	-
СР Југославија/ Р.Србија	10,6	7,4*	114.200	24.257	1,07	0,32	60	60	12-15	6

Кроз историју развоја оружаних снага било је више различитих система њихове попуње⁸. У савременим условима код већине развијених европских земаља преовлађују професионалне армије, при чему се неке од њих не одричу обавезе служења војног рока, односно постепено се одустаје од мешовитог система попуње (табела 2). Уважавајући искуство ових земаља, Србија се определила за професионалну војску, уз успостављање добровољног служења војног рока. Такав систем попуње оружаних снага је најпогоднији за садашње потребе Републике Србије, што је и регулисано Законом о војној, радној и материјалној обавези.

⁸ Према Т. Мирковићу, кроз историју развоја оружаних снага профилисано је пет основних модела или система њихове попуње: милицијски, најамнички, добровољачки, регрутни и мешовити. „Милиција“, као оружана сила, назив је за војску која се, за разлику од тзв. стајаће војске, организује и ангажује само у време рата. Њени припадници редовно бораве код својих кућа и обављају цивилне послове, а куће и своју професионалну делатност напуштају само повремено ради војне обуке и ратне мобилизације. Најамничке су значајно организоване армије, чији су припадници стално или дуже време у војној служби. Док најамничке војске претежно служе странци, професионалне армије се попуњавају добровољцима из редова властитих грађана. (Тодор Мирковић: „О модалитетима попуње оружаних снага“, *Војно дело*, бр. 3/1992.).

⁹ Људски ресурси одбране чине демографски потенцијал Републике Србије који подлеже обавези одбране и који је способан и обучен за укључивање у систем одбране („Стратегија одбране Републике Србије“, *Службени гласник РС*, број 88/09).

¹⁰ Тодор Мирковић: „О модалитетима попуње оружаних снага“, *Војно дело*, бр. 3/1992, стр. 201-221.

¹¹ Мешовити систем попуње представља складан однос професионалног састава и војника на одслужењу војног рока.

Табела 2. Учешће професионалног састава оружаних снага у укупном становништву (изабраних) европских земаља у 1998. и 2008. години

* Податак се односи на 2006. годину (без КиМ), СГС-2008. Извор: THE MILITARY BALANCE 1998-1999 и 2008 (London: IISS, 1998. и 2008).

С обзиром на то, а уважавајући значај демографског критеријума, односно расположивост људских ресурса⁹, следи и разматрање проблема димензионисања, односно пројектовања величине мирнодопског и ратног састава Војске Србије.¹⁰

Мирнодопски састав Војске Србије

Развој и усавршавање система мирнодопске попуње оружаних снага неке земље зависи од друштвено-политичких, економских, демографских, стратегијско-доктринарних и других чинилаца. У савременим условима оружане снаге развијених земаља све више се професионализују. Међутим, иако су опремљене савременим системима наоружања, оружане снаге ових земаља имају и веома бројан мирнодопски контингент у односу на мање развијене земље.

Као што се види из табела 2, у већини оружаних снага анализираних европских земаља у 1998. примењивао се мешовити систем попуње,¹¹ са одговарајућим односом између активног састава и војника на одслужењу војног ро-

ка. Тај однос је у анализираном периоду био повољнији у корист активног састава. Исказани показатељи указују на то да у Италији активни састав сачињава 45, а војници на одслужењу војног рока 55 одсто укупног бројног стања италијанских оружаних снага. У Француској активни (професионални) састав чини нешто више од 60, а у Немачкој и бившој Југославији¹² око 60 одсто укупног бројног стања оружаних снага.

Оно што је карактеристично за 1998. јесте да већина разматраних земаља задржава војну обавезу. Међутим, у 2008. један број тих земаља укида војну обавезу или смањује дужину трајања те обавезе, уз истовремено смањивање учешћа величине њихових оружаних снага у укупном становништву (табела 2).

Полазећи од тога да је Војска Србије једна од темељних институција одбране суверенитета и интегритета државе и њених грађана, треба је стално усавршавати и дограђивати, како у погледу модернизације, тако и њене величине. С обзиром на економске могућности, безбедносно окружење и безбедносне ризике и претње, Војску Србије треба изграђивати као савремени тип мирнодопске, односно професионалне војске. У вези с тим, мора се знати да је економски рационалније ослањати се на резервне снаге које се могу мобилисати у време рата него држати велику мирнодопску (стајаћу) војску. Позитивно је то што се законски предвиђа могућност да се у складу са одлуком Народне скупштине Р. Србије попуна Војске Србије и убудуће по потреби остварује на принципу опште војне обавезе грађана, која обухвата регрутну обавезу, обавезу служења војног рока, обавезу вршења цивилне службе и обавезу служења у резервном саставу. Из опште војне обавезе не искључује се ниједна категорија грађана, јер осим мушкараца војни обвезници могу бити и жене.¹³

Проблем је у томе што се Република Србија налази у контрадикторној ситуацији, јер је до краја 2010. године, извршила све неопходне припреме за прелазак на професионалну Војску и то у ситуацији када су јој економске могућности веома ограничене¹⁴. Циљ те професионализације јесте достизање пројектованих способности за реализацију њених мисија и задатака. То значи да се припрема и прелазак на професионалну Војску неће одвијати сразмерно са повећавањем економске моћи

Снимио: Ј. Мамула

земље, већ у периоду када се привреда опоравља од светске економске кризе. У вези с тим, на основу анализе демографских чинилаца, уз уважавање економских могућности земље, величина мирнодопског састава Војске Србије требало би да обухвати од око 0,3 до 0,6 одсто популације,¹⁵ односно од око 22.500

¹² Активни (професионални) састав Војске чине професионални војници и ЦП запослена у ВС. Под изразом професионални војници подразумевају се официри и подофицири, али и војници без чина који се професионално опредељују да им војни позив, за дуже или краће време, буде једино занимање.

¹³ Закон о војној, радној и материјалној обавези (*Службени гласник РС*, број 88/09), чланови 2, 3. и 8.

¹⁴ Пројектовани проценат издвајања за потребе расхода одбране (од 2,4% БДП) у условима када се процењује пад привредне активности у 2009. години (- 3%) и процењеној стопи раста од 1,5% БДП у 2010. години, указује да ћемо у периоду од 2010. до 2012. године номинално и реално имати знатно мањи обим средстава за наставак процеса реформе система одбране, него што смо то имали у 2008. години.

¹⁵ Према С. Милошевићу, са аспекта демографских могућности сваке земље, оптимална величина војске износила би око 0,3 до 0,5%, односно 1% у миру и од 1% до 5% мобилизацијског напрезања становништва у рату. (Слободан Милошевић, „Узроци природног прираштаја становништва Србије после Другог светског рата и његове последице“, *Војно дело*, 3/2009, стр. 154)

до око 45.000 људи,¹⁶ узимајући у обзир искуства европских земаља у 2008. години.

У постојећим условима, да би Војска Србије била спремна и способна да осигура одбрамбену безбедност и миран развој земље, потребно је, пре свега, довести до краја њену системску трансформацију како би се успешније изграђивала као модерна, ефикасна, професионална и још боље организована оружана сила (са већим или мањим учешћем професионалних војника). У складу са тим захтевима, уз успостављање добровољног служења војног рока¹⁷, њена приближна мирнодопска величина може се израчунати према следећем обрасцу¹⁸:

где је:

$$B_a = \left(\frac{B_c \cdot \Pi_c \cdot T_{вр}}{100} \right) + \Pi_p \quad (1)$$

B_a – приближена потенцијална величина мирнодопског (професионалног) састава Војске,

B_c – укупан број становника,

Π_r – просечна величина годишње регрутне популације изражена у процентима популације (за попуу ВС и милицијских снага),

$T_{вр}$ – трајање добровољног (или обавезног) служења војног рока, у месецима прерачунато у године,

Π_p – број могућег ангажовања активног (професионалног) састава и

100 – константан број.

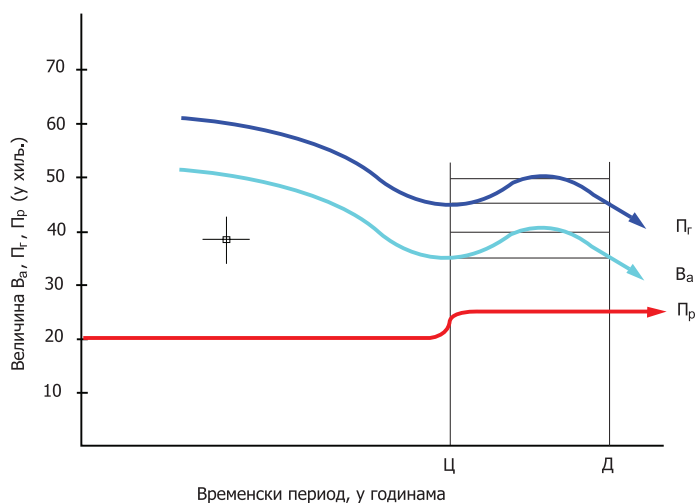
¹⁶ Према последњем попису из 2002. године Република Србија (без КиМ) има око 7.500.031 становника (СГС-2008, стр. 73).

¹⁷ Према Закону о војној, радној и материјалној обавези предвиђа се могућност да обавезу служења војног рока, након потпуне професионализације Војске Србије, може да обустави Народна скупштина на предлог Владе. Осим тога, Закон предвиђа да се војни рок може служити добровољно. Народна скупштина Републике Србије, на предлог Владе, може поново активирати обавезу служења војног рока у складу са одредбама Закона о воној, радној и материјалној обавези, док би у случају ванредног стања таква овлашћења имао и председник Републике. Треба имати у виду да обустављање служења војног рока не значи и престанак војне обавезе, јер остаје обавеза увођења у војну евиденцију и служења у резервном саставу („Свежи нормативи – устајале заблуде”, магазин „Одбрана”, 15. јануар 2010, стр. 29).

¹⁸ Стево Танасковић: „Изградња система мобилизације СРЈ”, Војно дело, бр. 3/1992.

¹⁹ И у досадашњем устројству Војске Србије, у оквиру професионалног састава, требало је анализирати однос професионалних официра и војника по уговору, с обзиром на укупне потребе војника (војници по уговору + војници на одслужење војног рока), које су (до 2000. године) требале да чине око 50% укупног бројног стања Војске Србије, у контексту смањења трајања војног рока које је смањивало просечну годишњу величину регрутног контингента. Наиме, смањење броја официра не би требало да значи смањење војника по уговору. У вези с тим, мора се констатовати да је избор, обуку и укупни квалитет војника требало побољшати.

²⁰ Смањењем дужине трајања војног рока смањује се регрутни контингент, јер се смањује време његове расположивости у току једне године, што се директно одражава и на потребу смањења Војске Србије у миру.

Графикон 1. Зависност величине мирнодопског састава Војске Србије од величине регрутног контингента и величине професионалног састава

У ситуацији када се попуна Војске Србије заснива на добровољном служењу војног рока (или обавезног), примена наведеног обрасца даје могућност усклађивања односа између регрутне популације и дужине трајања војног рока са бројем активног – професионалног састава (професионални војници + ЦЛ запослена у ВС) који битно утиче на величину мирнодопске војске. Тај однос може се видети на следећем графикону:

При чему је:

B_a – величина мирнодопске Војске Србије, у хиљадама лица мушког пола;

Π_p – активни – професионални састав (професионални војници + ЦЛ запослена у ВС);

Π_r – просечна годишња величина регрутног контингента, у хиљадама лица мушког пола.

На наведеном приказу (графикон 1) јасно се види да се повећањем професионалног састава (Π_p)¹⁹ и величине регрутног контингента (Π_r), на основу повећане дужине трајања добровољног (или обавезног) војног рока ($T_{вр}$)²⁰ почев од неког момента Ц, може на краткорочном и средњорочном плану, постепено повећавати или смањивати бројно стање Војске Србије у миру (B_a). Међутим, под претпоставком да величине $T_{вр}$ (дужина трајања војног рока) и Π_p остану исте, а да се просечна величина регрутне популације континуирано смањује услед пада природног прираштаја становништва, након периода ЦД (мисли се на период од 10 до 15 година и дужи) долази до смањења величине B_a у односу на претходни период.

Ове чињенице, са демографског аспекта, указују на кључни значај величине регрутне популације (која зависи од природног прираштаја и дужине трајања добровољног (или

обавезног војног рока) за величину V_a . С друге стране, разматрани модел популе пружа извесну флексибилност у димензионисању мирнодопске Војске, зависно од безбедносних, демографских, економских и осталих чинилаца одбране земље. Реч је о томе да постојање добровољног (или обавезног) служења војног рока обезбеђује и одржавање одговарајуће величине резервног састава за популу Војске Србије у условима рата.

С обзиром на то, веома је битно доћи до податка о просечној величини годишње регрутне популације – контингента²¹, односно просечне величине годишњег контингента, кога чини једно годиште мушкараца као потенцијални извор за популу мирнодопске Војске Србије и као полазна величина за израчунавање расположивог људског потенцијала за популу ВС у рату.

Мада постоји прецизна евиденција надлежних војнотериторијалних органа, до просечне годишње величине регрутне популације може се доћи преко старосне групе од 20 до 24 године, према полу и националној припадности, у изабраном моменту. Према подацима Републичког завода за статистику, у оквиру ове старосне групе у 2002. години има 261.232 лица мушког пола²². Просечна годишња величина наведене старосне групе износи око 52.246,4 лица мушког пола²³.

Снимио: Ј. Мамула

Умањивањем потенцијалне величине регрутне популације у 2002. години (52.246,4) за 10 одсто (односно за око 5224,6 лица), колико у зависности од критеријума способности, отпадне на регрутовању, долази се до броја од 47.021 лица мушког пола (0,63% популације у 2002), који се може сматрати просечном величином годишње регрутне популације²⁴. Наравно, попула Војске Србије може се вршити из више генерација. Осим тога, овако прорачуната величина регрутног контингента је само полазна основа за прорачун приближне величине Војске Србије, која се може кориговати на основу оперативне евиденције војнотериторијалних органа, на основу принципа добровољности.

Ако се у наведени израз за израчунавање приближне потенцијалне величине Војске Србије у условима мира (1) уврсти и коефицијент

²¹ То је, заправо, једно годиште мушкараца које је регрутовано.

²² Према проценама тадашњег Савезног завода за статистику, ова старосна група у 1991. години имала је око 379.348 лица мушког пола. Просечна годишња величина наведене старосне групе износила је око 75.869,6 лица мушког пола. Од тога просечни годишњи број лица мушког пола српске и црногорске популације износио је око 46.270,8 (односно 60,98%), а албанске националности 17.568,8 (односно 23,15%). То значи да су од просечне годишње величине регрутног контингента (односно броја лица мушког пола који се могао упутити на служење војног рока) скоро четвртину чинила лица албанске националности. (Попис становништва према старости, полу и националној припадности у 1991. години, свеска 5, Савезни завод за статистику, Београд, 1993),

²³ СГС-2008.

²⁴ Исто.

нивоа техничко-технолошке опремљености Војске Србије (T_T), који је емпиријски утврђен и може бити: минималан 0,9, средњи 0,8 и максималан 0,6, у следећем примеру може се израчунати њена приближна величина²⁵:

$$B_c = 7.500031 \text{ (према задњем попису од 2002)}$$

$$P_r = 0,63\%$$

$$T_{вр} = 6 \text{ месеци (или 0,5 година)}$$

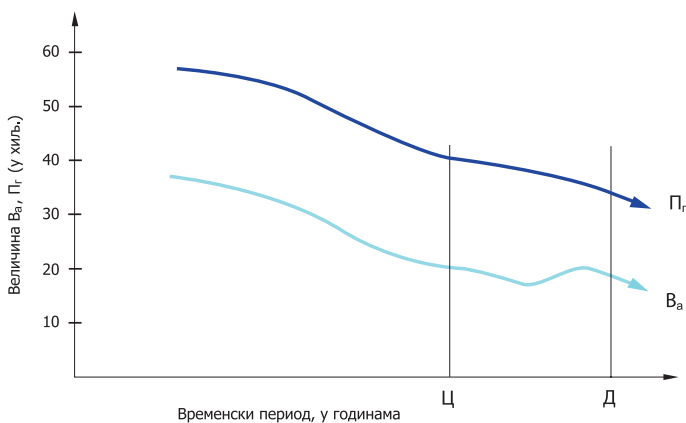
$$P_p = 24.000 \text{ (професионални војници + ДС и ВС запослени у МО и ВС)}$$

$$T_T = 0,9$$

$$B_a = \left(\frac{7.500.031 \cdot 0,63 \cdot 0,9}{100} \cdot 0,5 \right) + 24.000 = 45.262 \quad (2)$$

Применом обрасца број 2 долази се до тога да је њена приближна потенцијална величина око 45,2 хиљаде људи (0,6% популације у 2002. години). Уврштавање коефицијента техничко-технолошког нивоа опремљености мирнодопске Војске Србије у израчунавање њене приближне потенцијалне величине неопходно је због све већег значаја савремене ратне технике и технологије у савременим ратним условима.

Попуна мирнодопског састава Војске, односно њена приближна величина са демографског аспекта, може се анализирати и кроз учешће професионалног састава у потенцијалном просечном годишњем контингенту (лица мушког пола) за њену популу. Однос величине потенцијалног годишњег контингента и величине мирнодопског – професионалног састава, у зависности од демографских чинилаца приказан је на графикону 2.

Графикон 2. Зависност величине мирнодопског – професионалног састава Војске Србије од потенцијалне просечне величине годишњег регрутног контингента

Као што се може видети на графикону 2, смањење просечног годишњег контингента (ли-

Снимак: Ј. Мамула

ца мушког пола) услед пада природног прираштаја у периоду од 20 и више година може утицати и на расположивост добровољаца за популу мирнодопске – професионалне Војске Србије.²⁶ Међутим, како професионални састав у 2008. години реално обухвата око 24.000 лица, ово учешће у потенцијалном просечном годишњем контингенту (52.246 мушкараца) износи око 46,42%. То учешће у Бугарској износи 70,13%, а у Румунији око 24,16%, што је узроковано и природним прираштајем њихових популација (табела 3). У вези с тим, треба имати у виду да укупно бројно стање мирнодопске Војске Србије (професионални састав + војници на добровољном (или обавезном) одслужењу војног рока), са демографског аспекта, не би смело да буде изнад 47.000 људи, односно изнад просечне величине годишњег регрутног контингента. Дакле, са демографског аспекта укупно бројно стање Војске Србије може се кретати од 22.500 (0,3% популације) до 45.000 људи (0,6% популације).

²⁵ Због „прогресивног повећања људских губитака, првенствено цивилног становништва у рату, неопходно је убрзати сопствени научно-технолошки развој и предузети мере за заштиту људи и економисање снага, а недовољан број војника у тежим ратним случајевима донекле треба надоместити савременом ратном и војном техником, савременим технологијама и новом вештином ратовања“. (Миланко Зорић: „О стратегији националне одбране“, Војно дело, бр. 4-5/1996, стр. 97).

²⁶ Тренутно, удео приближне величине Војске Србије (око 46.532 лица мушког пола), израчунате по обрасцу 2, износи 89,0% од просечног годишњег контингента (који у 2002. години броји око 52.246 лица мушког пола).

Земља	Укупан број становника, у мил.	Величина старосне групе 20-24 године лица мушког пола, у хиљадама	Потенцијална просечна годишња величина контингента мушкараца за мирнодопску попуњу ОС, у хиљадама	Величина активног – професионалног састава ОС, у хиљадама лица	Учешће активног састава ОС у потенцијалном годишњем контингенту, у %
1	2	3	4	5	6
Бугарска	7,26	290.507	58.101	40.747 (0,56 % популације)	70,13
Румунија	22,24	889.874	177.974	43.000	24,16
Мађарска	9,93	297.927	59.585	25.207	42,30
Р. Хрватска	4,49	134.746	26.949	18.600	69,01
Р. Србија	7,41*	261.232	52.246**	24.257 (0,32 % популације)	46,42

Условљеност приближне потенцијалне величине мирнодопске Војске Србије од бројног стања становништва, дужине служења добровољног (или обавезног) војног рока, величине професионалног састава (са одговарајућим бројем ЦП и професионалних војника), може се видети из табеле 4. Редукцију бројног стања војника на одслужењу војног рока требало је да прати постепено повећање војника по уговору²⁷, у складу са економским могућностима земље.

²⁷ У зависности од спољних и унутрашњих чинилаца одбране, њено реално бројно стање у периоду од 2010. до 2011. године могло би се кретати од око 34.000 (професионални састав + војници на одслужењу војног рока) до око 27.000 људи (0,36% популације).

Извор: THE MILITARY BALANCE 2008 (Лондон: IISS, 2008). НАПОМЕНА: Величина потенцијалног годишњег контингента за попуњу мирнодопске војске зависи од природног прираштаја, а величина активног састава зависи од природног прираштаја (мерено кроз удео у просечном годишњем контингенту) и економских могућности земље.

Табела 3. Однос потенцијалне просечне годишње величине контингента мушкараца и величине професионалног састава оружаних снага појединих суседних земаља у 2008. години

* Податак се односи на 2006. годину (без КиМ), СГС-2008.

** Без смањења од 10% што отпадне по критеријуму способности.

Снимио: З. Миловановић

Фазе	Укупан број становника РС, у хиљада (Бс)	Просечна годишња величина регрутног контингента (Пг)		Трајање служења војног рока, у месецима (Твр)	Бројно стање професионалног састава (ЦП + професионални војници) (Пр)		Коефицијент нивоа техничко-технолошке опремљености ВС (Тт)	Приближна (потенцијална) величина мирнодопског састава ВС (Ва)**
		укупно	удео у популацији, у %		укупно	учешће уПг, у %		
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. фаза 2010.	7.500.031 (2002. године)	47.021*	0,63	6 (0,5 године)	24.257 (2008. год.)	51,6	0,9	46.532 (око 0,58% популације)
2. фаза 2011.	7.411.569 (2006. године)	47.000*	0,63***	6 (0,5 године)	27.000 (око 0,36% популације)	око 57,4	0,8	око 45.677 (око 0,61% популације)

Табела 4. *Пројекција потенцијалне приближне величине мирнодопског састава Војске Србије у миру (у зависности од Бс, Пг, Твр, Пр, Тм), за период од 2010. до 2011. године*

* Са смањењем од 10% што отпадне по критеријуму способности.

** Ва – за 2010. годину израчунато применом обрасца 2.

*** Трајање добровољног служења војног рока.

Генерално гледајући, систем попуне, односно укупно бројно стање професионалног састава је у највећој мери условљено економским могућностима земље и њеним војно-политичким окружењем, а затим демографским чиниоцима. Реч је о кључним чиниоцима који одређују какав модел оружаних снага треба развијати; да ли ће оне бити професионалне, односно да ли ће имати веће учешће и бољу оспособљеност професионалних војника (официра, подофицира и војника по уговору).

Попуна за професионалну војну службу врши се на основу добровољног опредељења и по уговору. Уз побољшање статуса војника по уговору, укључујући бољу селекцију и квалитет њихове обуке, отвара се могућност да се они организују у снаге високе борбене спремности које могу сваког часа да ступе у борбу (уз успостављање активне резерве и смањивање учешћа дела резервног састава који је често недовољно обучен). Тиме би се осталим елитним јединицама Војске Србије, које претходно морају да изврше попуну мобилизацијом (што захтева време и процедуру), олакшало да што успешније изведу борбена дејства у наметнутом рату.

Дакле, у свему томе постоји проблем различитог нивоа обучености, с обзиром на то да

би се у случају рата у истој јединици затекли рочни, професионални и резервни војници. Наведени проблеми биће сразмерно мањи постизањем и одржавањем војно-политичке стабилности у нашем региону²⁸. Стабилност попуне мирнодопских јединица могуће је регулисати дужином добровољног (или обавезног) служења војног рока и активнијим укључивањем жена у одбрамбене припреме земље, што је у нашим условима занемарена могућност. Ова последња могућност односи се на евентуално ангажовање жена у интендантској и санитарској служби, на неким дужностима у роду везе, а и у осталим родовима и службама Војске Србије где се уз претходно преиспитивање утврди да је то могуће.

Када је реч о запошљавању цивилних лица мушког пола за потребе команди, установа и јединица Војске Србије, треба водити рачуна да то буду лица која су претходно (добровољно) одслужила војни рок (по могућности у оквиру рода, односно која су обучена за одређену војно-евиденцијску специјалност). То омогућава не само њихово успешно ангажовање у мирнодопским условима на пословима везаним за њихово занимање, већ и њихово укључивање у ратне јединице Војске Србије. Проблем већег ангажовања цивилних лица на служби у Војсци Србије утиче и на величину старешинског кадра који, према Т. Мирковићу²⁹, у армијама других земаља обавља многе административне, техничке и војнотехничке дужности.

Ратни састав Војске Србије

Под расположивим ресурсима људског потенцијала за попуну Војске Србије у рату подразумевају се обучени војни обвезници по одређеним (војноевиденцијским) специјалностима, као и целокупан персонални састав мирнодопске војске. Мобилизација резервног састава је основни начин попуне Војске Србије људством за потребе рата. По савременим војним стандардима однос величине оружаних снага неке земље у условима мира и рата је један према четири у корист оружаних снага у рату.³⁰ Уважавајући овај критеријум, који је на-

²⁷ У зависности од спољних и унутрашњих чинилаца одбране, њено реално бројно стање у периоду од 2010. до 2011. године могло би се кретати од око 34.000 (професионални састав + војници на одслужењу војног рока) до око 27.000 људи (0,36% популације).

²⁸ Тада се може очекивати да ће потенцијална величина регрутног контингента бити стабилнија, а неодазив дела регрута и остало осипање биће сведено на минимум и неће битније утицати на попуну мирнодопских јединица.

²⁹ Тодор Мирковић: „О модалитетима попуне оружаних снага“, *Војно дело*, бр. 3/1992.

³⁰ Видети шире: генерал-пуковник Ристо Матовић, Модел савремене армије, „Систем организације, попуне и мобилизације Војске Југославије“, *Војно дело* 4-5/98, стр. 63.

челног и усмеравајућег карактера, потенцијалне могућности ангажовања становништва за потребе поуне Војске Србије крећу се од око 0,3 до 0,6 одсто за мирнодопски састав и око 1,2 до 2,5 одсто за ратни састав, у зависности од оперативних потреба одбране Републике Србије.

Међутим, како је за сваки ратни случај потребна посебна стратегија, обим ангажовања становништва је релативног карактера. Наиме, свака варијанта ратне стратегије захтева посебан обим ангажовања људи и материјалних добара. При томе, број војних обвезника који се може ангажовати у Војсци Србије не сме довести у питање успешно функционисање државних органа, привредних предузећа – друштава и друштвених делатности посебно значајних за вођење рата. У вези с тим, почетком деведесетих С. Танасковић је заступао становиште да свака земља има своје специфичности које опредељују степен почетног напрезања, а да је оно најчешће обима око 10 годишта или 25% од укупног расположивог броја војних обвезника.³¹

Из садашње перспективе, са демографског аспекта, а у контексту смањења – редуковања мирнодопског и ратног састава Војске, у начелу је прихватљиво да степен почетног напрезања буде око пет и мање годишта, односно 12,5% од укупно расположивих војних обвезника, у зависности од војно-политичких процена. Тиме се даје простор већег ангажовања становништва за потребе осталих структура у систему одбране, што се могло уочити у време НАТО бомбардовања наше земље.

Уз поштовање демографског критеријума (односно броја становника неке земље), укупна расположивост војних обвезника (припадника активне и пасивне резерве) зависи од: просечне годишње величине регрутне популације, односно регрутног контингента; величине просечно годишњег растура војних обвезника, односно коефицијента тог растура (65 –75) и дужине служења у резервном саставу. За израчу-

³¹ Према С. Танасковићу, свака земља има своје специфичности које опредељују степен почетног напрезања, а најчешће се сматра да је то око 10 годишта или 25% (Стево Танасковић, *исто*, 1992).

Снимио: З. Миловановић

навање укупног броја обучених војних обвезника (B_o), којима се могу попуњавати ратне јединице и установе за почетну попуу Војске Србије у ратним условима, може се користити следећи образац ³²:

$$B_o = \frac{P_p \cdot P_p}{100} \cdot T_{cp} \quad (3)$$

где је:

B_o - укупан број обучених војних обвезника;

P_p - просечна величина годишњег регрут-ног контингента;

P_p - величина просечног годишњег осипања војних обвезника;

T_{cp} - дужина службе у резервном саставу.

У наведеној релацији најспорнија је величина просечног осипања војних обвезника (P_p), посебно у непосредној ратној кризи, као што је то било карактеристично и за грађански рат на простору бивше Југославије у периоду од 1991. до 1993. године и укупну ситуацију у којој се наша наша земља. Наиме, није тако тешко утврдити број здравствено неспособних за војну службу у годишњој регрутној популацији и доћи до податка о реалној величини годишње регрутне популације (P_p). Међутим, тешко је предвидети ток догађаја који произилази, рецимо, из проблема великих спољних миграција³³ и неодазива нелојалних грађана и то што реалније изразити коефицијентом растура (осипања) војних обвезника, који према неким нашим изворима (искустви-ма) има вредност од 65 до 75.

Према попису становништва извршеном у 1991. години, у иностранству је на раду било

³² Стево Танасковић, 1992.

³³ Знатан број становника Србије налази се привремено у иностранству по различитим основама (економске миграције – ради запошљавања, образовања, усавршавања, миграција у професионалне или пословне сврхе, миграције ради усељења у другу земљу, миграције предузетника, нерегуларне миграције). (Студија Савезног министарства за рад здравство и социјалну политику, „Аналитичке основе за утврђивање политике СР Југославије у области спољних миграција“, мај 1995, стр. 4. и 6).

³⁴ СГЈ, -1994.

³⁵ Студија Савезног министарства за рад здравство и социјалну политику, „Аналитичке основе за утврђивање политике СР Југославије у области спољних миграција“, мај 1995, стр. 4. и 6.

³⁶ Милан Војновић: „Кобно осипање српског народа“, *Војска*, 26.05.1995.

³⁷ За разлику од овог негативног искуства, анализа мобилизације у Војсци Југославије, после агресије НАТО на СРЈ (у периоду од 24. 3. до 26. 6.1999. године), показала је да је она успешно обављена. Процент одзива војних обвезника био је на нивоу Војске Југославије 97 одсто, и то 100 одсто у Републици Србији и 67 одсто у Црној Гори (*Војска*, 22. 7.1999).

215.838 југословенских грађана и 86.652 члана њихових породица³⁴. Највише их је било у развијеним земљама Европе. Почетком деведесетих година дошло је и до значајног одлива високообразованих и стручних људи, који су отишли у прекоокеанске земље (Аустралија, Канада, Нови Зеланд и САД, у које се сваке године усељава више од милион људи)³⁵. Наравно, један од узрока одласка наших људи из земље били су сукоби и грађански рат који је отпочео 1991. године на простору тадашње Југославије.

Због великих спољних миграција смањује се не само расположивост људских ресурса већ и њихов квалитет (мисли се на образовну структуру професионалног и резервног састава). Тиме се ограничавају могућности квалитетније популе мирнодопских и ратних јединица, а осим тога повратак војних обвезника у случају ратног стања могао би бити веома отежан или онемогућен од влада земаља које су примиле део нашег становништва (ради запошљавања, образовања, усељења у другу земљу и по другим основама).

С тим у вези, проф. др Милан Војновић сматра да је пренагљено расељавање нашег села, у претходном периоду, главни узрок за наведене српске сеобе, а не санкције које се уз овај проблем најчешће спомињу. Реч је о томе да су сви високостручни кадрови своје решење за егзистенцију тражили у градовима широм наше земље, а затим одлазили у иностранство. Томе се може додати и то да су сељаци, којих је данас све мање, у претходним ратовима поднели главни терет.

За разлику од тога, савремени ратови се воде уз велико учешће војне технике, чија разорна моћ посебно угрожава урбане средине за које је у ратним условима све теже обезбедити довољне количине хране, воде и енергије. Смањење расположивог људског потенцијала за потребе одбране може бити узроковано и одласком војних обвезника из земље, посебно млађих годишта, и то у периоду наступања ратне кризе. То се, према проф. др Милану Војновићу,³⁶ управо десило почетком ратне кризе на простору бивше Југославије (по његовој процени тада је преко границе отишло око 200.000 младих људи)³⁷.

Наравно, наведени израз слабости осећаја за колективну одбрану произашао је делом и из „система једног детета по брачном пару“, што је проблем наталитета српског народа. То се посебно манифестовало у току и након мобилизације 1991. кроз протесте мајки и њиховог захтева да им се синови врате из јединица бивше ЈНА. Осим тога, у питању су и политички разлози (који могу бити оправдани и неоправдани), али демографски гледано они су поразни и могу се у свакој сличној

ситуацији поновити.³⁸ Све то умањује способност за одбрану земље као највиталнијег интереса народа.

Уважавајући ове ограничавајуће факторе и опредељење да почетна величина ратног састава Војске Србије не би требало да ангажује већи обим од пет годишта радно способних војних обвезника, њена величина (B_o) може се изračунати по следећем обрасцу:

$$B_o = \frac{P_r \cdot P_e}{100} \cdot T_m \quad (4)$$

где је:

B_o - величина почетне попуне ратног састава Војске Србије;

P_r - просечна величина годишњег регрут-ног контингента;

P_e - величина годишњег осипања (70);

T_m - обим војних обвезника од пет годишта (5).

Потребно је објаснити зашто од укупног броја расположивих војних обвезника (из резервног састава) треба узети обим до пет годишта, имајући у виду да су до краја 2010. године извршене све неопходне припреме за прелазак на професионалну Војску. То значи да у одређеном обиму треба ангажовати сва расположива годи-

шта, а не само млађа, која и у овом случају преовлађују. Разлог за то јесте што су млађа годишта потребна и за друге структуре одбране (полицијске и друге структуре), а и због равномерне заступљености стручног кадра у свим тим структурама.

Ангажовање наведеног обима војних обвезника за попуну ратног састава Војске је релативно и треба га прихватити у начелу, јер сваки ратни случај (било да је лакши или тежи) сам је по себи специфичан и условљава веће или мање демографско напрезање, што значи да може бити обухваћено мање или више од пет годишта војних обвезника. Реч је о ангажовању припадника – лица из активне и пасивне резерве. Свако веће ангажовање људи (и материјалних добара) у оружаног борби од потребног, у неким конкретним ратним условима, може резултирати већим и бржим исцрпљивањем свих потенцијала, а посебно економских.

³⁸ До озбиљних тешкоћа у попуни оружаних снага по основу војне службе могу се јавити зависно од ситуације у свакој земљи. На пример, у време рата у Вијетнаму многи амерички регрути обвезници настојали су да избегну војну обавезу, а тиме и рат. Њих око 60.000, укључујући војнике дезертере, нашло је уточиште у Канади и неким европским земљама (Шведска, Немачка и др.), што је био довољан разлог да се САД врате традиционалном начину попуне својих оружаних снага путем плаћених добровољаца (Т. Мирковић, 1992).

Снимио: З. Миловановић

Дакле, треба избећи свако непотребно одвајање људи из процеса производње, која је у тим условима основ за преживљавање и војске и народа. У смислу решавања овог проблема, наведени образац може у доброј мери послужити за израчунавање почетне величине Војске Србије за сваку варијанту ратне стратегије ради смањења могућности непотребно ангажовања људства у оружаном борби.

$$B_o = \frac{47.021 \cdot 70}{100} \cdot 5 = 164.573 \quad (2,19\% \text{ популације}) \quad (5)$$

За вредност величине регрутног контингента (P_r), у овом случају, узима се просечна годишња величина старосне групе од 20 до 24 године (лица мушког пола) у 2002. години, која умањена за 10% броји око 47.021 лица мушког пола. Применом обрасца бр. 4 добија се следећи обим почетне популације ратног састава Војске Србије:

Ако би се уместо пет ангажовало седам годишта војних обвезника за обим почетне популације Војске Србије, њихов би број износио 230.402 лица (3,07% популације), као допуна постојећег мирнодопског контингента. Све то указује на значај потребе за моделирањем –

пројектовањем ангажовања лица мушког пола за потребе свих елемената у систему одбране у условима рата, као најважнијег индикатора о расположивости људских ресурса за потребе одбране (табела 5).

Из табеле 5 се јасно види да је потенцијална величина војних обвезника (лица мушког пола) већа у оквиру радног контингента, него у оквиру укупног активног становништва. Реч је о томе да радно способно становништво има веома значајну улогу која би била доведена у питање ако би се ангажовао укупан број обучених обвезника (или обучаваних обвезника) за почетну популацију ратних јединица и установа Војске Србије. То би довело до парализе скоро свих привредних активности, као и до немогућности боље популације губитака у рату⁴². С обзиром на то да су војни обвезници најстручнији и најпродуктивнији део радноспособног, односно активног становништва, неопходно је њихово рационално ангажовање за потребе (почетне популације) ратног састава Војске Србије и свих осталих елемената система одбране, од чега може да зависи и крајњи исход рата. У вези с тим, веома је важно држати се одреднице да величина почетне популације ратног састава Вој-

³⁹ СГС -2008.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Овај податак је израчунат тако што је укупан број људи за наставак рата и ратну производњу подељен са укупним бројним стањем ВС у рату.

⁴² Осим тога, с обзиром на то да су радно способни мушкарци од 15 до 64 године старости и да се ангажује 40 годишта војних обвезника (од завршетка служења војног рока па до 60 година старости), може се уочити да су војни обвезници најстручнији и најпродуктивнији део радно способног и радно активног становништва.

Табела 5. Однос ангажовања лица мушког пола за потребе војних снага и ратне производње у милионима

НАПОМЕНА: у Другом светском рату на једног војника у борби било је осам људи у позадини. У сваком будућем рату тај однос ће бити много већи у корист људи који ће се ангажовати у производњи, односно за потребе других елемената система одбране.

* Податак у загради односи се на укупан број лица мушког и женског пола за наставак рата и ратну производњу на једног војника у борби.

АНГАЖОВАЊЕ РАСПОЛОЖИВОГ БРОЈА ЛИЦА МУШКОГ ПОЛА	Укупан број активног становништва мушког пола		Ангажовање 39 годишта мушкараца (односно војних обвез.) у оквиру радног контингента, старости 20-59 година	
	1,92 милиона лица мушког пола (2002. године) ³⁹		2,8 милиона лица мушког пола (2002. године) ⁴⁰	
	Прва вар.	Друга вар.	Прва вар.	Друга вар.
ПРОЈЕКЦИЈА АНГАЖОВАЊА ЛИЦА МУШКОГ ПОЛА ПО ЕЛЕМЕНТИМА СИСТЕМА ОДБРАНЕ				
За потребе Војске Србије, у милионима	0,23 (7 годишта)	0,16 (5годишта)	0,23 (7 годишта)	0,16 (5 годишта)
За потребе ЦО и других субјеката од значаја за одбрану, у мил. (1/2 ратног састава ВС)	0,12	0,08	0,12	0,08
ПРОЈЕКЦИЈА АНГАЖОВАЊА ЛИЦА МУШКОГ ПОЛА ЗА ПОТРЕБЕ РАТНЕ ПРОИЗВОДЊЕ				
Резерва за наставак рата и ратну производњу, у мил.	1,57	1,68	1,68	1,79
Број мушкараца за наставак рата и ратну производњу на једног у оружаном борби (P)	6,8	10,5 ⁴¹ (19,68)*	7,3	11,8

ске Србије не буде већа од обима до пет годишта војних обвезника (од укупно 40 годишта расположивих војних обвезника).

Мобилизацијска напрезања Војске Србије, већа од обима од пет годишта војних обвезника (рецимо због већих губитака у људству), може угрозити потребе полиције за људством, које у рату могу да достигну до трећине њеног ратног састава. Проблем ангажовања војних обвезника и за потребе војске и полиције јесте да се ова обавеза односи превасходно на мушкарце, односно на најспособније обвезнике млађих годишта. То је кључни проблем у изналажењу односа обима ангажовања становништва за ове потребе и потребе ратне производње.

У оквиру анализе људских ресурса утврђено је да је у 2002. години било на располагању око 1,92 милиона мушкараца од укупног броја активног становништва, за потребе попуне ратног састава Војске Србије и осталих структура система одбране. Под претпоставком да се од тога за почетну попуу ратног састава Војске ангажовао обим од око 0,16 милиона способних мушкараца (пет годишта војних обвезника), обим од 0,08 милиона би у том случају био намењен за потребе цивилне одбране и других субјеката од значаја за одбрану (табела 5). Резерва за наставак рата и ратну производњу по овој варијанти износила би око 1,68 милиона радно способних мушкараца⁴³.

Реч је о томе да би на сваког способног мушкарца, који би се у тој години налазио у саставу ратне Војске Србије, дошло око 10,5 мушкарца за потребе ратне производње, што би било прихватљиво за наше услове, ако би изостала већа мобилизацијска напрезања Војске. При томе не треба занемарити ни могућност ангажовања жена за потребе ратне производње, као значајне унутрашње резерве Републике Србије, јер чине око 50 одсто укупне популације. Под претпоставком да се укључе и жене као део укупног броја активног становништва (1,47 милиона, податак од 2002. године)⁴⁴, односно као део радног контингента, ситуација би се знатно побољшала у корист повећања резерве за наставак рата и ратну производњу на једно лице у оружаног борби (Р):

⁴³ Практично, део од укупно 1,68 милиона радно способних мушкараца који је предвиђен за наставак рата и ратну производњу чини „контингент радне обавезе“. У вези с тим, може се констатовати да је контингент радне обавезе променљива величина и зависи од обима производних капацитета, који би се у датој ситуацији ангажовао за потребе рата. Истовремено се може констатовати да поменутих 1,68 милиона радно способних мушкараца представља само део укупног расположивог људског потенцијала који се може ангажовати за наставак рата и ратну производњу.

⁴⁴ Наравно, овде треба имати у виду да би део жена био ослобођен радне обавезе због чувања деце. Због тога се оне у овом случају третирају као део расположивог људског потенцијала.

$$P = \frac{P_n + P_{ж}}{B_0} = \frac{1,68 + 1,47}{0,16} = 19,68 \quad (6)$$

где је:

Р – укупан број лица мушког и женског пола за наставак рата и ратну производњу на једног војника у борби (19,68);

P_n – резерва за наставак рата и ратну производњу (1,68 милиона мушкараца у активном становништву, у 2002. години);

$P_{ж}$ – укупан број жена у активном становништву (1,47 милиона у 2002. години);

B_0 – величина почетне попуне ратног састава Војске Србије (0,16 милиона мушкараца односно пет годишта у активном становништву, у 2002. години).

Генерално гледајући, циљ пројектовања ангажовања лица мушког пола за потребе рата јесте да се обезбеди функционисање и свих других структура у систему одбране, а не само Војске Србије. Да ли ће се применити прва, друга или нека трећа варијанта ангажовања лица мушког пола (табела 5) зависи од конкретне безбедносне ситуације у одређеном времену.

Осим утврђивања адекватног односа ангажовања људи за потребе оружане борбе и ратне производње, неопходно је сагледати и друге факторе који утичу на стварну реализацију попуне мирнодопских и ратних јединица. Реч је о хетерогености становништва по верском и националном саставу и умањена чврстина духа народа за одбрану по разним основама (политичким, националним, културним и другим), што делом условљава неодазив непојалних грађа-

Снимио: З. Миловановић

на. Према томе, једно је потенцијална могућност за попуњу, а друго реализација попуње мирнодопских и ратних јединица Војске Србије.

Међутим, као и код мирнодопске попуње, наведене слабости могу се делом ипак надоместили модернизацијом Војске Србије и новом вештином ратовања, бољом стручношћу популације, чвршћим морално-психолошким односом према одбрани и активнијом дипломатијом. Тиме би се максимизирао и део грађана који учествује у одбрамбеним припремама и самој одбрани земље, а минимизирао део оних грађана који нису спремни да бране земљу из неких својих личних разлога.

Закључак

Један од основних захтева у оквиру наставка реформе система одбране јесте и димензионисање величине мирнодопског и ратног састава Војске Србије, уз уважавање демографских могућности земље. На основу разматрања ових могућности, ослањајући се на резултате претходних сличних истраживања, могли би се донети одговарајући закључци.

Расположивост људских ресурса је један од основних критеријума који детерминише величину мирнодопског и ратног састава Војске Србије, која треба да буде усклађена са потребама осталих структура у систему одбране. Проблем димензионисања Војске Србије са демографског аспекта треба посматрати као део процеса њеног преобликовања и модернизације, у оквиру наставка доградње њене организације која ће се у 2010. години изводити кроз три кључне области: професионализацију Војске Србије, формирање активне резерве и доградњу команди, јединица и установа.

У оквиру анализе демографских чинилаца дошло се до закључка да величина мирнодопског – професионалног састава, у зависности од безбедносних, економских, демографских и других чинилаца одбране, треба да се креће од 0,3 до 0,6% популације, узимајући у обзир искуства европских земаља. Истовремено се дошло до становишта да се за потребе почетне попуње ратног састава Војске Србије не ангажује већи обим од пет годишта резервног састава, како би се обезбедила већа резерва за наставак рата и ратну производњу.

Разматрани модели димензионисања мирнодопског и ратног састава Војске Србије су начелног, усмеравајућег карактера и осим демографског не узимају у обзир утицај других фактора на потребе за људством у току изградње и ангажовања снага за одбрану земље (безбедносне, технолошке, економске и друге факторе). У чланку се истиче да је укупан број лица мушког

пола за потребе одбране најзначајнији индикатор расположивости људских ресурса.

У раду се заступа становиште да систем попуње Војске Србије треба заснивати на складном односу професионалних војника, војника на добровољном или према потребама на обавезном служењу војног рока, војника по уговору и резервног састава, у складу са захтевима израженим у стратегијско-доктринарним документима и прописима у области одбране.

Мада се у чланку разматрањем проблема димензионисања мирнодопског и ратног састава Војске Србије са демографског аспекта проблематизира питање њеног квантитета, тиме се не умањује значај квалитета људских ресурса (образовна и старосна структура, оспособљеност, итд.), смањења издатака за потребе одбране, повећања удела и оспособљености професионалног састава, као и значај других питања која директно или индиректно условљавају одбрамбене способности земље.

Литература

1. Брезник, Душан: *Становништво Југославије*, Chronos, Титоград, 1991.
2. Матовић, Ристо: Модел савремене армије, „Систем организације, попуње и мобилизације Војске Југославије“, *Војно дело* 4-5/98.
3. Мирковић, Тодор: „О модалитетима попуње оружаних снага“, *Војно дело*, бр. 3/92.
4. Митровић, Андреј: *Србија у Првом светском рату*, Београд, 1984.
5. Милошевић, Слободан: „Узроци природног прираштаја становништва Србије после Другог светског рата и његове последице“, *Војно дело* 3/2009.
6. Richard Stutely, „Guide to Economic Indicators, The Economist Newspaper“ (превод), Пословни дневник, МА-SMEDIA, Загреб, 2007.
7. Студија: *Аналитичке основе за утврђивање политике СР Југославије у области спољних миграција*, Савезно министарство за рад, здравство и социјалну политику, мај 1995.
8. Статистички годишњак РС, 2008.
9. Стратегија подстицања рађања (*Службени гласник РС*, број 13/2008)
10. Стратегија одбране Републике Србије (*Службени гласник РС*, број 88/09)
11. Танасковић, Рајко: *Фактори изградње организације ОС, ВИЗ*, Београд, 1970.
12. Танасковић, Стево: „Изградња система мобилизације СРЈ“, *Војно дело*, бр. 3/92.
13. THE MILITARY BALANCE 1995-1996, 1998-1999, 2005. и 2008 (London: IISS, 1996, 1998, 2005. и 2008)
14. Војновић, Милан: „Кобно осипање српског народа“, *Војска*, 26.05.1995.
15. Зорић, Миланко: „О стратегији националне одбране“, *Војно дело*, бр. 4-5/96.
16. Закон о одбрани (*Службени гласник РС*, бр. 116/07, 88/09)
17. Закон о војној, радној и материјалној обавези (*Службени гласник РС*, број 88/09)